

W świecie bajek i baśni – wpływ bajek i baśni na rozwój osobowości dzieci.

Osobowość to według słownika języka polskiego: „całość stałych cech psychicznych i mechanizmów wewnętrznych regulujących zachowanie człowieka”¹. W psychologii podkreśla się, że osobowość nie jest jednostce dana, ale jest kształtowana przez całe życie. Szczególnie istotnym okresem, dla kształtowania się naszej osobowości jest okres dzieciństwa oraz wczesnej młodości. Rozwój osobowości determinowany jest przez różnorodne bodźce. Istnieją dwa zasadnicze rezerwuary czynników ewokujących rozwój osobowości jednostki. Pierwszym z nich jest natura, czyli przede wszystkim nasze wyposażenie genetyczne. Drugim polem, w którym tkwi potencjał rozwojowy, jest środowisko społeczne. Środowisko to tworzy między innymi specyfika życia rodzinnego, w którym wychowuje się dziecko, a także szeroko pojęta kultura. Wśród wielu wytworów kultury nieobojętnych dla rozwoju młodego człowieka ważne miejsce zajmują baśnie i bajki.

Bajki i baśnie odgrywają ważną rolę w życiu każdego człowieka. Amerykański psychoanalityk Bruno Bettelheim pisze, że baśnie uwrażliwiają dzieci na wszystkie wyższe sprawy życia. Pomagają dziecku w odkrywaniu własnej tożsamości i swojego powołania. Jeśli tylko nie pozbawia się dzieci kontaktu z baśniami, to stanowią one istotny element w ich wychowaniu i socjalizacji². Zdaniem - przywoływanego przez Bettelheim - Mircea Eliade mity i baśnie to opowieści będące wzorcowymi obrazami ludzkiego życia, nadającymi mu w ten sposób sens i wartość. Według rumuńskiego religioznawcy baśnie odpowiadają ważnym ludzkim potrzebom i są transmitterem istotnych znaczeń³.

Budowanie osobowości, czy też inaczej tworzenie struktury „Ja”, następuje pod wpływem wzrostu wiedzy o sobie. Wiedza ta gromadzona jest w wyniku interpretacji zachodzących wydarzeń: „Przy czym – jak pisze Maria Molicka – *nie bez znaczenia jest ogromna chłonność dzieci w wieku przedszkolnym i młodszym szkolnym na narracje zewnętrzne, która jest objawem zapotrzebowania na wzorce rozumienia i działania*”⁴. Baśnie i bajki stanowią bogate źródło wiedzy i wzorców, które najmłodszy mogą naśladować. Zdaniem przywoływanego już Bruna Bettelheima są doskonałymi elementarzami, z których dziecko się uczy. Korespondują bowiem z poziomem rozwoju umysłowego dziecka

¹ Słownik języka polskiego, PWN, <http://sjp.pwn.pl/haslo.php?id=2496558>, strona dostępna 06.03.2014r.

² B. Bettelheim, *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni*, tom 1, Warszawa 1985, PIW, s.67-68.

³ Tamże.

⁴ M. Molicka, *Biblioterapia i bajkoterapia. Rola literatury w procesie zmiany rozumienia świata społecznego i siebie*, Poznań 2011, Media Rodzinne, s. 253.

wykorzystując język adekwatny do jego możliwości percepcyjnych. Wpływają między innymi na budowanie tak ważnego dla funkcjonowania jednostki, systemu wartości, który reguluje nasze zachowania. Czynią to w szczególności pokazując co jest dobre, pożądane przez społeczeństwo, a co złe, nie warte naśladowania. Służy temu charakterystyczna dla omawianej formy literackiej „zasada etycznej homeostazy”⁵. W oglądanych potyczkach dobra ze złem, gdzie dychotomia dobra i zła jest wyraźnie zaakcentowana, wygrywa dobro, a zło zostaje surowo ukarane. Innymi słowy bohaterowie dziecięcych opowieści noszący miano „czarnych charakterów” to swoiste zwierciadła, w których odbiciu w sposób bardziej przyswajalny małe dzieci rozróżniają i łatwiej oddzielają dobro od zła.

Na ścieżce osobistego rozwoju każda jednostka napotyka liczne przeszkody. Również najmłodszy borykają się z szeregiem trudnych sytuacji wywołujących silne emocje. Dorośli, szczególnie rodzice dokładają wszelkich starań, aby pomóc dziecku w pokonaniu tych przeciwności, nie mogą go jednak w tym wyręczyć. Doris Brett, autorka popularnej pozycji książkowej z dziedziny biblioterapii, *„Bajki, które leczą”* opisując dziecięce zmagania, wykorzystuje analogię nauki chodzenia: *„Mama na ogół jest w pobliżu i pomaga dziecku w nauce chodzenia, ale z pewnością nie wyręczy go w tym. Aby zdobyć tę umiejętność dziecko musi nauczyć się upadać, po czym podnosić się i zaczynać od początku”*.⁶ Lekcja ta obecna jest także na kartach dziecięcych utworów. To tu młody czytelnik spotyka bohatera, który w drodze do osiągnięcia celu musi pokonać liczne przeciwności losu. Bohatera, który pokazuje, że czasem doświadczamy niesprawiedliwości, z którą musimy walczyć i jeśli się nie poddamy to w końcu odniesiemy zwycięstwo. Przy tym: *„Warto zauważyć – pisze Brett – że bohater jest zazwyczaj najmłodszym synem, co odpowiada dziecięcemu postrzeganiu siebie jako osoby młodej, młodej i niedoświadczonej”*⁷.

Dzieci początkowo rozpatrują otaczającą je rzeczywistość tylko z własnego punktu widzenia, interpretują ją w sposób egocentryczny. Z pomocą w rozwoju decentracji interpersonalnej, czyli umiejętności postawienia się w sytuacji innej osoby i spojrzenia z jej punktu widzenia, również przychodzą omawiane lektury dla najmłodszych⁸. Baśniowi bohaterowie przyczyniają się tym samym do rozwijania empatii u dzieci. Bajkowa narracja uwrażliwia na niesprawiedliwość losu, uczy zachowań prospołecznych.

⁵ J. Papuzińska, *Dziecko w świecie emocji literackich*, Warszawa 1996, SBP, s. 43.

⁶ D. Brett, *Bajki, które leczą*. Część 1, Gdańsk 2006, GWP, s. 30.

⁷ Tamże.

⁸ M. Molicka, *Biblioterapia i bajkoterapia. Rola literatury w procesie zmiany rozumienia świata społecznego i siebie*, Poznań 2011, Media Rodzinne, s. 202.

Fabula baśni i bajek, jak wspomniano powyżej, uświadamia najmłodszych, że osiągnięcie celu wiąże się czasem z walką, a nagroda nie przychodzi natychmiast. Odraczenie gratyfikacji, bo o nią tu chodzi, to jedna z kluczowych umiejętności warunkujących osiągnięcia sukcesu w życiu. Wykazał to między innymi słynny eksperyment amerykańskiego psychologa Waltera Mischel z Uniwersytetu Stanforda. Badanie nad samokontrolą u dzieci polegało na tym, że uczestniczące w eksperymencie dziecko zostawało same w pokoju i miało do wyboru zjeść pozostawiony cukierek piankowy lub zaczekać na powrót dorosłego, za co dostawało dwa cukierki. Śledząc następnie losy 4-6 latków, którzy brali udział w eksperymencie dowiódł, że dzieci, które oparły się pokusie w dorosłym życiu zawodowym i społecznym odnosiły większe sukcesy niż te które nie opanowały umiejętności odraczenia gratyfikacji⁹.

Podsumowując można powiedzieć, że baśniowe opowieści stymulują rozwój jednostki. Jako swoista matryca społeczna uczą funkcjonowania w grupie. Pomagają rozwiązać empatie i słownictwo, pokazują jak radzić sobie z przeciwnościami losu, kształtują umiejętność odraczenia gratyfikacji. Wspierają także konstrukcję moralnego kompasu. Niewątpliwie rozwijają również dziecięcą fantazję i kreatywność. Dlatego warto czytać najmłodszym dziecięcą literaturę, wprowadzać je w magiczny świat bajek i baśni.

Wspólne czytanie sprzyja pogłębianiu emocjonalnej więzi między dziećmi i dorosłymi. Może być również punktem wyjścia do organizacji różnych aktywności. Możemy zaproponować dziecku, aby na przykład napisało list do bohatera, aby spróbowało przeprowadzić z nim wywiad. Warto również zaproponować dziecku wykonanie pracy plastycznej. Przykładowo możemy poprosić je o wykonanie komiksu do przeczytanego tekstu. Ciekawą propozycję stanowią również bajkowe budowle. Z dużych kartonów możemy zbudować wspólnie z dzieckiem między innymi domek krasnoludków¹⁰. Nawiązując do magiczności baśniowych przedmiotów warto pobudzić dziecięcą kreatywność wykorzystując ćwiczenie „Co by było, gdyby przedmioty mogły mówić?”¹¹. Prosimy dziecko o wybranie jakiegoś przedmiotu, a następnie ułożenie opowiadania, którego będzie bohaterem. Na bazie wymyślonego opowiadania tworzymy wspólnie z dzieckiem książeczkę, której forma graficzna może nawiązywać do opisywanego przedmiotu, może mieć na przykład kształt czerwonej parasolki.

Marzena Piekarczyk

⁹ Ewa Nieckuła, *Test cukierka*, W: „Wprost” nr 45/2008.

¹⁰ Lucyna Markowicz, *Bajka w pracy z dziećmi*, [W:] „Świetlica w szkole” nr 3/2009.

¹¹ Zob. O. Handford, W. Karolak, *Bajka w twórczym rozwoju i arteterapii*, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi, Łódź 2007.

Bibliografia:

Bettelheim Bruno, *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni*, tom 1, PIW, Warszawa 1985.

Brett Doris, *Bajki, które leczą. Część 1*, GWP, Gdańsk 2006.

Handford Olga, Karolak Wiesław, *Bajka w twórczym rozwoju i arteterapii*, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi, Łódź 2007.

Maria Molicka, *Biblioterapia i bajkoterapia. Rola literatury w procesie zmiany rozumienia świata społecznego i siebie*, Media Rodzinne, Poznań 2011.

Markowicz Lucyna, *Bajka w pracy z dziećmi*, [W:] „Świetlica w szkole” nr 3/2009.

Nieckuła Ewa, *Test cukierka*, W: „Wprost” nr 45/2008.

Papuzińska Joanna, *Dziecko w świecie emocji literackich*, SBP, Warszawa 1996.

Słownik języka polskiego, PWN, <http://sjp.pwn.pl/haslo.php?id=2496558>, strona dostępna 06.03.2014r.